

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ - ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση

Βασιλική Προκοπίου
Α.Μ. 5052201501025

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κα Κοντογιάννη Άλκηστis

Α' ΕΞΑΜΗΝΟ

“SCRIPTA MANENT”

*Συνέντευξη με τον «Γραφιά»
Πάνο Σταθόγιαννη*

ΑΘΗΝΑ, 28. 12. 2015

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	2
Βιογραφικά στοιχεία – σύντομη παρουσίαση.....	3
Βιβλιογραφία.....	4
Μεταφράσεις.....	4
Στίχοι (Ενδεικτικά).....	5
Συνέντευξη με συγγραφέα Πάνο Σταθόγιαννη.....	7
Αποτύπωμα.....	26
Στον απόηχο της συνέντευξης.....	27
Αποσπάσματα από βιβλία.....	28
Ο συγγραφέας Πάνος Σταθόγιαννης.....	32
Η ώρα του αποτυπώματος.....	33

Περίληψη

Η εργασία αυτή αποτελεί το αποτέλεσμα της συνέντευξης με τον συγγραφέα Πάνο Σταθόγιαννη, στην Αθήνα στις 28-12-2015 με αφορμή το πρώτο Πανελλήνιο Συμπόσιο Συγγραφέων Αργολίδας που διοργανώνει το μεταπτυχιακό του τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Είναι μια προσπάθεια γνωριμίας με τον συγγραφέα που έλκει καταγωγή από την Αργολίδα, αποτύπωσης των απόψεων του σε ένα πλήθος ερωτημάτων που προέκυψαν μετά από μελέτη του έργου του, αναφοράς και παρουσίασης αποσπασμάτων ενδεικτικών της γραφής του. Απώτερος στόχος η σκιαγράφηση του προφίλ ενός ανθρώπου που αυτοπροσδιορίζεται ως «Γραφιάς» και αναγνωρίζει στη γραφή τον προορισμό που πάντα αναζητούσε.

Βιογραφικά στοιχεία – σύντομη παρουσίαση

Ο Πάνος Σταθόγιαννης γεννήθηκε στα Λευκάκια Ναυπλίου το 1959. Σπούδασε Δημοσιογραφία και έκανε μεταπτυχιακά πάνω σε ζητήματα Κοινωνιολογίας της Μαζικής Επικοινωνίας. Έγραψε ποιήματα, νουβέλες, μυθιστορήματα, σενάρια, ντοκιμαντέρ και στίχους για τραγούδια. Μετέφρασε Σλάβους -κυρίως- συγγραφείς. Πεζά και ποιητικά κείμενά του έχουν μεταφραστεί στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά, σουηδικά, ρωσικά, βουλγαρικά, λιθουανικά και αραβικά. Ίδρυτικό μέλος του κινήματος Αίτιον. Ζει και εργάζεται στην Αθήνα. Αλλά αυτά είναι η αρχή...

Πολυσύνθετος, πολυτάλαντος, πολυπράγμων, με πλούσιο έργο σε όλους τους τομείς των τεχνών που καταπιάνεται. Δεν είναι εύκολο να απαριθμήσει κανείς το συγγραφικό του έργο ούτε να προσδιορίσει με ακρίβεια τις εκφάνσεις του πολιτισμού που κατά καιρούς τον έχουν κερδίσει.

Με συνείδηση της πολιτειότητας του εκφέρει λόγο, δε διστάζει να εκφράσει άποψη ακόμη κι όταν αυτή δεν είναι αρεστή και αναλαμβάνει με θάρρος τις συνέπειες αυτής του της στάσης. Ασυμβίβαστη προσωπικότητα που δε χαρίζει και δε χαρίζεται. Σκληρός με την κοινωνική κατάπτωση και ενίοτε και με τον εαυτό του. Ελπίζει, ακούει, συναισθάνεται τη φωνή του τόπου, την ανάγκη των ανθρώπων. Αναρχικός με την έννοια της άναρχης αρχής του. Ξέρει ποιος είναι και ζει σε αρμονία με αυτό. Αγαπά τους ανθρώπους και είναι αισιόδοξος πως θα τα καταφέρουν γιατί δε βλέπει μόνο την επιφάνεια, φαντάζεται και την προοπτική της όταν οι άνθρωποι αναλάβουν δράση. Ευφυής προφήτης, ανατρεπτικός και αινιγματικός... αγγίζει πτυχές μας που δεν ξέραμε ότι υπάρχουν, αναλύει σχέσεις που δεν ξέραμε ότι μας καθόρισαν, ανασύρει μνήμες που δεν ξέραμε ότι έχουμε.

Ασχολείται με τον λόγο σε κάθε μορφή του γιατί απλώς δε μπορεί να κάνει διαφορετικά. Αγαπάει την απλότητα, τη λαϊκότητα, δεν ψάχνει να αποδείξει κάτι. Δεν βαυκαλίζεται από την ψευδαίσθηση κατοχής της αλήθειας. Τα πολλαπλά του πρόσωπα συναντιούνται σε μοτίβα επαναλαμβανόμενα αλλά δοσμένα κάθε φορά με μια άλλη μορφή και περιεχόμενο. Πανταχού παρών στο έργο του ο έρωτας. Κι έπειτα ο θάνατος, η εσωτερική αναζήτηση, το νόημα, η μνήμη και η ιστορία της που δεν μπορεί κανείς να αποφύγει, ο φόβος, η αλήθεια, το παιχνίδι, οι ανθρώπινες σχέσεις και οι τραγωδίες που κουβαλούν. Σμιλεύει τις λέξεις όχι για να τις ομορφύνει μα από νοιάξιμο και δίνει την αίσθηση πως άλλοτε χρησιμοποιεί τη γλώσσα κι άλλοτε η γλώσσα, με τον αιχμηρό στίχο και τον γρήγορο ρυθμό της, τον χρησιμοποιεί. Ίσως εκεί οφείλεται το μοναδικό του ύφος και η δύναμη που έχει να παρασύρει τον αναγνώστη σε ταξίδια που δεν είχε υπολογίσει...

Και για όποιον αναρωτιέται αν αυτά είναι βιογραφικά στοιχεία, ναι, όχι μόνο είναι, αλλά καμιά φορά είναι και η ουσία του βίου.

Βιβλιογραφία

Τον έρωτα τον κοίταξα, διηγήματα, Γαβριηλίδης, 2015
Ο Γραφιάς (Homo Scriptor), αφήγημα, Γαβριηλίδης, 2013
Ιδανικός καιρός για αγάπες και ψέματα, μυθιστόρημα, Κέδρος, 2008
Αφήστε λίγο γλυκό και για μας, κύριε Κάφκα!..., μυθιστόρημα, Κέδρος, 2004
Όμαιμον, ποίηση εκτός εμπορίου, σε τριάντα αριθμημένα αντίτυπα με έξι χαρακτηριστικά της Μαργαρίτας Ράντεβα, Εκδόσεις Ανώτατης Σχολής Καλών Τεχνών, 2003
Νότια θηρία – Wild beasts of the south, ποίηση, (δίγλωσση έκδοση), Διεθνές Κέντρο Λογοτεχνών και Μεταφραστών Ρόδου, 2000
Ο ωραίος Έλληνας Και άλλα θηρία της στάχτης, Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνης, 1998
Η κιβωτός με τις πρόθυμες γυναίκες, μυθιστόρημα, Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνης, 1995
Το μοβ γοητεύει τα σαλιγκάρια, νουβέλα, Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνης, 1993
Η εποχή της αλεπούς, ποίηση, Κέδρος, 1984

Μεταφράσεις

Τζεμ, ο ικέτης της Ανατολής, Moutafchieva, Vera, μυθιστόρημα
Αλκιβιάδης ο μικρός, Αλκιβιάδης ο μέγας, Moutafchieva, Vera, Δilogία: Ιστορικό μυθιστόρημα
Εγώ η Άννα Κομνηνή, Moutafchieva, Vera, μυθιστόρημα
Ταξίδι με ανοιχτή καρδιά (Τσεβενγκούρ), Platonov, Andrei, μυθιστόρημα
Ο περιπλανώμενος ιππότης του ιερού βιβλίου, Anton Donchev, μυθιστόρημα
Βαρένκα Ολέσοβα, Maxim Gorky, αφήγημα
Ραιδεστός, Ραιδεστός, Ceban Cebga, μυθιστόρημα
Το κάστρο, Meša Selimović, μυθιστόρημα
Πολύχρωμες αφηγήσεις, Anton Pavlovich Chekhov, διηγήματα
Για τον Πούσκιν, Fedor Michajlovic Dostojevskij, λόγος
Ανατομία των ψευδαισθήσεων, Ludmila Filirova, μυθιστόρημα
Η πράσινη ιστορία του κόσμου (Το περιβάλλον και η κατάρρευση των μεγάλων πολιτισμών), Clive Ponting
Εγώ, ο Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι (Εκμυστηρεύσεις και στοχασμοί), Fedor Michajlovic Dostojevskij, επιστολογραφία
Ναταλί και άλλα διηγήματα, Ivan Bunin, διηγήματα
Αποστολή Λονδίνο, Alek Popov, αστυνομική λογοτεχνία
Αντρικά παιχνίδια, Alexandra Marinina, αστυνομική λογοτεχνία
Ο πρωτάρης, Charles Webb, μυθιστόρημα
Τα κορίτσια της πυραμίδας, Tatiana Poliakova, αστυνομική λογοτεχνία
Η γέφυρα του Δούναβη, Georgi Mishev, μυθιστόρημα
Ο αμαρτωλός των Βαλκανίων, Dimitar Kirkov, μυθιστόρημα

Μόμο, το αγόρι που ζούσε στην ταράτσα ενός ουρανοξύστη, Detelin Vulkon, παιδική
- εφηβική λογοτεχνία
Το εύηχον σκεύος, Jordan Radichkon, νουβέλες και διηγήματα

Στίχοι (Ενδεικτικά)

- 1 Ακουαρέλα
Συνθέτης: Ηλίας Μακρίδης,
Πρώτη εκτέλεση: Βασίλης Παπακωνσταντίνου 2003
- 2 Έτσι είναι ο Έλληνας (στίχοι Σταθόγιαννης & Ξυδούς)
Συνθέτης: Μάνος Ξυδούς & Ηλίας Μακρίδης & Παναγιώτης Νταβέλος
Πρώτη εκτέλεση: Βασίλης Παπακωνσταντίνου 2002
- 3 Κάλπικες χάντρες
Συνθέτης: Λευτέρης Πλιάτσικας
Πρώτη εκτέλεση: Όναρ 2003
- 4 Κομμένα τηλέφωνα
Συνθέτης: Παναγιώτης Σπυρόπουλος & Ηλίας Μακρίδης
Πρώτη εκτέλεση: Ηλίας Μακρίδης 2003
- 5 Οι διακοπές του καρχαρία (στίχοι Σταθόγιαννης & Ξυδούς)
Συνθέτης: Μάνος Ξυδούς & Παναγιώτης Νταβέλος
Πρώτη εκτέλεση: Πυξ Λαξ 2001
- 6 Περίεργο παιχνίδι
Συνθέτης: Μάνος Ξυδούς
Πρώτη εκτέλεση: Δημήτρης Μητροπάνος 1998
- 7 Πυξίδα (στίχοι Σταθόγιαννης & Ξυδούς)
Συνθέτης: Μάνος Ξυδούς & Νίκος Σπανός
Πρώτη εκτέλεση: Πυξ Λαξ 2001
- 8 Στο τέλος νικάμε
Συνθέτης: Γιάννης Ιωάννου
Πρώτη εκτέλεση: Καλλιόπη Βέτα & Λαυρέντης Μαχαιρίτσας 2011
- 9 Στόμα με στόμα
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Μαρία Παπαλεοντίου 2006
- 10 Φυλάξου τώρα
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Μίλτος Πασχαλίδης + Παιδική Χορωδία Σπύρου
Λάμπρου 2015
- 11 Στο μπακάλικο
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης

Πρώτη εκτέλεση: Τάσος Ιωαννίδης + Παιδική Χορωδία Σπύρου Λάμπρου
2015

- 12 Μια νύχτα στην Ασία
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Γιάννης Κότσιρας 2015
- 13 Μονμάρτη (στίχοι Τόνια Γαλάτη & Σταθόγιαννης)
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Τζώρτζια Κεφαλά + Μίλτος Πασχαλίδης 2015
- 14 Εικόνα που δακρύζει
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Παντελής Θαλασσινός 2015
- 15 Μέτοικος στη Σαλονίκη
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Δημήτρης Μπάσης 2015
- 16 Τα ξόρκια
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Σοφία Παπάζογλου 2015
- 17 Τι όμορφη που είσαι
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Παντελής Θαλασσινός 2015
- 18 Τριαντάφυλλα της άμμου
Συνθέτης: Τάσος Ιωαννίδης
Πρώτη εκτέλεση: Τάσος Ιωαννίδης 2006
- 19 Το λουλουδάκι το γαλάζο
Συνθέτης: Νίκος Πιπινέλης
Πρώτη εκτέλεση: Νίκος Πιπινέλης 2001
- 20 Τα δάκρυα της λιακάδας
Συνθέτης: Φίλιππος Πλιάτσικας
Πρώτη εκτέλεση: Πυξ Λαξ 2001

Κύριε Σταθόγιαννη, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω για την παραχώρηση αυτής της συνέντευξης. Οφείλω να ομολογήσω ότι δε με δυσκολέψατε καθόλου. Αντιθέτως.

Π.Σ: Εγώ ευχαριστώ.

Ξεκινάω με μια φράση δική σας «Εγώ, ο Πάνος που μ' έδιωξαν απ' τη Μάνη...» και μπορεί να κάνω λάθος, αλλά μελετώντας το έργο σας μου έμεινε η αίσθηση ενός μόνιμου ταξιδιού και μάλιστα ταξιδιού χωρίς χάρτη. Αν πρέπει, για κάποιο λόγο, να χαρτογραφηθεί η διαδρομή από την πρώτη ανάσα μέχρι σήμερα πως θα μπορούσε να αποτυπωθεί;

Π.Σ: Το εγώ ο Πάνος που με έδιωξαν απ' τη Μάνη, έχει να κάνει με το σόι μου. Το σόι μου ξεκίνησε από τη Μάνη, κάτι προ προ προ παππούδες πιθανότατα κυνηγημένοι από τίποτα βεντέτες. Αυτό συνέβη λίγο μετά τα Ορλοφικά το 1770. Ίσως και να ήταν μπλεγμένοι σ' αυτή την επανάσταση. Ξεκίνησαν πιθανότατα με τα πρόβατα τους προς τα πάνω, πέρασαν από τη Αρκαδία και μετά βρέθηκαν στην Αργολίδα. Ερχόμενοι στην Αργολίδα εγκαταστάθηκαν σ' έναν λοφίσκο ο οποίος, όπως και οι περισσότεροι της Αργολίδας, έκρυβε από κάτω μυκηναϊκά ανάκτορα και έφτιαξαν ένα χωριό. Επί Τουρκοκρατίας λεγόταν Σπατζίκου και αργότερα Λευκάκια, πέντε χιλιόμετρα από το Ναύπλιο. Αυτό όσον αφορά τη γενιά μου.

Από εκεί και πέρα, εμένα προσωπικά όντως αν κάτι με διακινούσε μέσα μου μαζί με τον έρωτα ήταν και η έννοια του ταξιδιού, η έννοια του να γνωρίσω την πολυμορφία του κόσμου, το πώς κάθε φορά συντίθεται γεωγραφικά και κλιματολογικά η ομορφιά της φύσης και από την άλλη τη μεριά το πώς είναι οι άνθρωποι. Από μια αγάπη, περιέργεια, ενδιαφέρον προς τους ανθρώπους; Πιστεύω ότι η όλη μου ζωή ήταν και συνεχίζει να είναι ένα ταξίδι. Φύγαμε κάποτε από το Ναύπλιο με τους γονείς μου, ήρθαμε στην Αθήνα, συνέχισα σπουδές σε διάφορες σλάβικες χώρες Σόφια, Μόσχα...

Οι σπουδές μου και τα υπόλοιπα εκ των υστέρων δεν ήταν τίποτα άλλο από ένα είδος εφελθηρίου για να δω κι άλλες χώρες, να δω κι άλλους ανθρώπους, να ταξιδέψω παραπέρα, να γνωρίσω αυτό που λέγεται: «διάφορες εκφάνσεις της υπαρκτικότητας». Σε τελική ανάλυση κι αυτό που θα λέγαμε ανθρώπινη ζωή είναι εν τέλει ένα ταξίδι. Όχι ένα ταξίδι ανάμεσα στη ζωή και στον θάνατο, δεν το τοποθετώ σ αυτή τη βάση, είναι ένα ταξίδι στο νόημα. **Κάνουμε ένα μακροβούτι από τη γέννηση μας σ' αυτό το μυστήριο πέλαγος που θα το λέγαμε νόημα προσπαθώντας να δούμε τι χταπόδια θα βγάλουμε... ή δε θα βγάλουμε.**

Και συνήθως βγάζετε;

Π.Σ: (Γέλιο) Χταποδάς!

Αργολικός κάμπος... Λευκάκια Ναυπλίου. Και η Επίδαυρος, το χωριό της μητέρας σας. Τι συναισθήματα και αναμνήσεις ξυπνούν;

Π.Σ: Τεράστιες. Εκεί πρωτοείδα το φως του ήλιου που λένε και μάλιστα στα Λευκάκια. Θεωρώ ότι είναι μυθικός χώρος η Αργολίδα πέρα από την παράδοση που έχει, πέρα από τον πολιτισμό που είναι πολιτισμός κάποιων χιλιετιών, πέρα αν το θέλεις κι από το γεγονός του ότι ως πατρίδα την αγαπάμε, όπως αγαπάμε τη μάνα μας και τον πατέρα μας ασχέτως του ποιοι είναι. Είμαστε «υποχρεωμένοι» να τους αγαπάμε. Όμως η Αργολίδα είναι εξαιρετική και ως τοπίο. Τη θεωρώ ένα είδος συγκεφαλαίωσης της Ελλάδας. Το ξέρετε ότι στην ορεινή Αργολίδα υπάρχουν ακόμα και αετοί που δεν τους έχουν σ' άλλα μέρη της Ελλάδας; Στα μέρη τα δικά σου για παράδειγμα που είσαι αρβανιτάκι δεν έχετε αετούς, εμείς στην Αργολίδα έχουμε.

Ξέρετε κάποιους που ξέρουν να κυνηγούν με αετούς νομίζω...

Π.Σ: ((Γέλιο)) Το 'χω κάνει!

Πότε;

Π.Σ: Σ'ένα από τα ταξίδια μου πιο μικρός στην Μογγολία.

Ναι, μεγάλωσα σε ένα χωριό όπου λίγο παρακάτω ήτανε το Τολό και η Ασίνη. Το Τολό δε με αφορούσε παρότι πέρασα ενδιαφέροντα παιδικά χρόνια. Εκεί πρωτόμαθα να κολυμπώ. Αλλά ήταν η Ασίνη... Η Ασίνη αυτού του παράδοξου βασιλέα για την οποία έχει γράψει το εξαιρετικό ποίημα του ο Σεφέρης: «*Ασίνην τε*», ο Αργολικός ο κάμπος...

Απέναντι μου ακριβώς ξυπνώντας το πρωί να πάω στο σχολείο ήταν ένα βουνό που θυμίζει πέτρινο αυγό μεγάλο, ο Άγιος Ηλίας... Παιδικά χρόνια που δεν είχαν να κάνουν τόσο με την αίσθηση του πολιτισμού αλλά με μια χοϊκότητα, μια άμεση επαφή με το χώμα, με τη γη, με τη φύση, με τα πουλιά, με τα λουλούδια, με τις μυρωδιές, με τους νεκρούς γιατί λίγο παραπάνω ήταν το νεκροταφείο. Θυμάμαι τη συνήθεια να μας εξοικειώνουν με την έννοια του θανάτου. Ήμουν τεσσάρων χρονών που με παίρνανε, γιατί έτσι έπρεπε να γίνει στο σόι μου, να ξεθάψουμε τον παππού και θυμάμαι τον εαυτό μου να κρατάω το κρανίο του παππού για να το πλύνουμε μετά με κρασί.

Ναι ((παύση)). **Αν τελικά η παιδική μας ηλικία είναι η πραγματική μας πατρίδα, για μένα η παιδική ηλικία έχει πολύ συγκεκριμένο χρώμα, το πράσινο του Αργολικού κάμπου, το μπλε του ουρανού και της θάλασσας, το καφέ, αυτό το μυστήριο καφέ της ώχρας που έχει η πόλη του Ναυπλίου ή είχε κάποτε... Και έχει όνομα: «Αργολίδα».**

Τι σας έχει λείψει, τι αποζητάτε από την περιοχή; Επιστρέφετε;

Π.Σ: Ναι, πηγαίνω πολύ συχνά στην Επίδαυρο και στο Ναύπλιο αλλά... τι μου έχει λείψει;

Κοιτάζετε, όλοι είμαστε νοσταλγικοί απέναντι σ' αυτά που πέρασαν και ειδικά αν θεωρούμε ότι αυτά που πέρασαν είναι ευλογημένα. Και τα πάντα είναι ευλογημένα άσχετα αν είχαν μια κάποια σκληρότητα. Γιατί είχαν μια σκληρότητα τουλάχιστον τα δικά μου τα παιδικά χρόνια. Καταγόμενος από μια οικογένεια παραδοσιακά αριστερή, ο πατέρας μου ταλαιπωρήθηκε εκείνη την εποχή της Χούντας όπως και παλιά.

Τι μου έχει λείψει από το Ναύπλιο; Μου έχει λείψει η αίσθηση του παλιού Ναυπλίου που δεν ήταν ένα είδος προαστίου της Αθήνας όπως μετατρέπεται κάθε σαββατοκύριακο. Μιας πόλης μικρής, ήσυχης, αρχοντικής, όχι με την αίσθηση της καταγωγής, ούτε της οικονομικής επιφάνειας, αλλά μιας πόλης που η ίδια της η υπόσταση και η αρχιτεκτονική των κτιρίων σου δημιουργεί την αίσθηση ότι εδώ έχει εγκλωβιστεί, οικειοθελώς θα έλεγα, ένα συγκλονιστικό κομμάτι ομορφιάς που επικοινωνεί αφενώς με τη γη της Πελοποννήσου και αφετέρου με το σύνολο της ελληνικής ιστορίας, επικοινωνεί με την Ανατολή και τη Δύση.

Νομίζω διαβάζετε τις επόμενες ερωτήσεις μου... ((γέλιο))

Ναι; Αυτό κάνω!

Και δεν είναι πολύ έντιμο αυτό ((γέλιο..))

Είμαι ανέντιμος όμως ((γέλιο...))

Γιατί ήθελα, αφού δηλώσω ότι γι' αυτή την αίσθηση πολιτισμού και ιστορίας αγάπησα κι εγώ το Ναύπλιο από τις πρώτες κιόλας σχολικές εκδρομές, να ρωτήσω τι...

Π.Σ: Να, να και κάτι άλλο που μου έχει λείψει από το Ναύπλιο. Οι άνθρωποι που γνώρισα εκεί. Ο ποιητής Καρούζος που γνώρισα ως πισσιρικάς αλλά και φίλοι με συνεισφορά ο Ανδρέας Βεργιόπουλος, ο Φάνης Λελεμψής, ο Κωστας Τσίρος, κάποιοι πρώτοι έρωτες που συναντώ εκ των υστέρων και μου είναι δύσκολο να αναγνωρίσω όπως κι εκείνοι εμένα. Ξέρετε, ο χρόνος παρεμβαίνει και ίσως αποτυπώνει σταδιακά την τελική μας τη μορφή, την τελική μας την υπόσταση. **Ίσως ο χρόνος να είναι αυτό που αξίζουμε.**

Τι είναι αυτό το οποίο εξηγεί στα δικά σας μάτια αυτό το έντονο φλερτ του τόπου με τις τέχνες και τα γράμματα;

Π.Σ: Πιστεύω ότι η έννοια της γεωγραφίας είναι πάντα συμβατική. Αυτό το διαπιστώνουμε από το πως τα όρια μιας χώρας διευρύνονται ή μικραίνουν κάθε φορά. Άρα εγώ θεωρώ ότι η έννοια της πατρίδας δεν έχει να κάνει τόσο με την έννοια ενός πολύ συγκεκριμένου τόπου. Έχει να κάνει με τα όρια της γλώσσας. Ζούμε ή ανήκουμε σε μια γλώσσα. Γέννημα της γλώσσας είναι ο πολιτισμός. Όχι μόνο οι τέχνες αλλά και

οι επιστήμες έχουν να κάνουν με αυτό που λέγεται γλώσσα, δηλαδή με τη δυνατότητα μας να αποτυπώσουμε με λογικούς και κατανοητούς όρους την πραγματικότητα γύρω και πέρα από εμάς και ανεξάρτητα από εμάς. Χαίρομαι πολύ βαθιά που η σχέση με τη γλώσσα, τα πρώτα μου βήματα, οι πρώτες μου ερμηνείες, οι πρώτες μου εντυπώσεις σχετίζονται με την Αργολίδα.

Για παράδειγμα, ο πατέρας μου ήταν λάτρης του θεάτρου. Από πάρα πολύ μικρός πήγαινα τα καλοκαίρια και παρακολουθούσα σχεδόν όλες τις παραστάσεις στο θέατρο της Επιδαύρου. Αργότερα όταν ήρθα στην Αθήνα και πήγα θέατρο εδώ, στο Εθνικό Θέατρο, λέω τι είναι τούτο δω το πράμα, πάμε καλά; Δηλαδή αυτός ο τίποτα χώρος. Δε μιλάω για το Εθνικό μας Θέατρο αλλά για το γεγονός οι πρώτες εμπειρίες σου να είναι στο ομορφότερο θέατρο του κόσμου.

Άρα καθόρισε αυτό.

Οπωσδήποτε.

Καθόρισε και τη γραφή; Συνδέεται η ποιητική σας με τον τόπο καταγωγής;

Οπωσδήποτε και τη γραφή. Είναι πάρα πολύ δύσκολο να ερμηνεύσουμε με ποιους όρους συνεπλάκησαν, ή διεπλάκησαν, ποια είναι αυτή η παράδοση διαπλοκή στον άνθρωπο που γράφει αλλά στον καθένα από μας, δεν έχει να κάνει... γιατί ο άνθρωπος που γράφει γράφει όπως κάποιος άλλος φτιάχνει όμορφα παπούτσια ή άσχημα παπούτσια ή παίζει ποδόσφαιρο. Δεν είναι τίποτα παραπάνω οι συγγραφείς.

Για μένα είναι θετικό το γεγονός ότι η πρώτη μου επαφή με τον κόσμο μου και τον κόσμο της γλώσσας συνέβη στην Αργολίδα σε έναν τόπο που συνδυάζει βράχο, θάλασσα, βουνό, ιδιαίτερους ανθρώπους, ιστορική παράδοση, μύθους άπειρους... Επιτρέψτε μου να θεωρήσω ότι τουλάχιστον τη δική μου τη γραφή, τη δική μου κοσμοαντίληψη, την προσδιόρισε καθοριστικά η γη της Αργολίδας. **Μια βόλτα στην Αρβανιτιά ή μια ανάβαση στο Παλαμήδι, ήταν πιθανότατα μια ολόκληρη περιήγηση στο σύνολο της ελληνικής γραμματείας.** Είναι εξαιρετικό να μπορεί κάποιος να πει ότι ένας ο οποίος λεγόταν Κολοκοτρώνης, σ' ένα τυφλό κελάκι είχε αφήσει τη μυρωδιά του ιδρώτα του, έβλεπε ήλιο παράδοξα και θα υπάρξει στη μνήμη των ανθρώπων ως ένα διαρκές σημείο αναφοράς. Κάτι που δε θα υπάρξουμε ποτέ εμείς.

Χωρίς να σημαίνει αυτό ότι δεν υπάρχουν και σήμερα ήρωες.

Π.Σ: Δεν έχουμε ανάγκη από ήρωες. Λένε κάποιοι: «ανάθεμα στους λαούς που έχουν ανάγκη από ήρωες» γιατί σημαίνει ότι έχουν ανάγκη από κάποιον να βγάλει το φίδι από την τρύπα ή να προχωράει μπροστά. Υπάρχουν και οι μικροί ήρωες της καθημερινότητας μας αλλά συζητάμε περισσότερο γι' αυτούς που ένα έθνος μπορεί να τους έχει ως αναφορά.

Για να υπάρχουν ήρωες θα πρέπει να υπάρχουν οράματα. Ο Κολοκοτρώνης είχε όραμα, τη λευτεριά της πατρίδας ή ο ήρωας του αριστερού κινήματος ο Μπελογιάννης είχε όραμα την χ κατεύθυνση της Ελλάδας. Σήμερα ζούμε στην εποχή της απώλειας, της κατάρρευσης των οραμάτων και γι' αυτό η εποχή μας είναι αντιηρωική. Η έννοια του ηρωισμού περιορίζεται, χωρίς να ευτελίζεται, στο ζήτημα της καθημερινότητας. Οι ήρωες μας σήμερα είναι οι ήρωες της επιβίωσης, αυτοί που προσπαθούν να σταθούν με αξιοπρέπεια και περηφάνια στα πόδια τους. Κι αυτό είναι πιθανότατα ένα στοιχείο της γραφής. **Θυμάμαι τον Ελύτη που έγραφε κάπου ότι η ποίηση είναι το άλλο πρόσωπο της περηφάνιας αν θεωρήσουμε ότι η περηφάνια είναι ένα νόμισμα.**

Αναφέρατε πριν ονόματα συγγραφέων οι οποίοι κατάγονται από την Αργολίδα. Εντοπίζετε κοινά στοιχεία;

Π.Σ: Ε, ναι, επηρεασμούς τεράστιους... Συγχώρεσε με (διακοπή λίγων λεπτών λόγω τηλεφωνήματος)

Καταγράφονται όλα. Δε ρισκάρω να χαθούν όσα ειπώθηκαν ((γέλιο)).

Π.Σ: Χριστός και Απόστολος! ((γέλιο))

{Σχόλιο πάνω στο τηλεφώνημα: Έχει ζήσει στην Αίγινα ένας, Εγγλέζος στην καταγωγή, εξαιρετικός γλύπτης επιπέδου Moore. Λέγεται Kennedy. Βέβαια στην Αίγινα έχει ζήσει και ένας άλλος μεγάλος γλύπτης μας, ο Καπράλος, ο οποίος είναι καλύτερος από τον Moore. Όταν έχει έρθει ο Moore να γνωρίσει τον Καπράλο στην Αίγινα είχε φέρει δώρο ένα γλυπτό του (ένα γλυπτό του Moore σήμερα κάνει εκατομμύρια). Ο Καπράλος είπε στον Moore να διαλέξει κι αυτός κάποιο από τα δικά του γλυπτά. Έτσι κι έγινε. Έπειτα είπε ο Καπράλος: «Γαμώτο, το καλύτερο πήρε. Ήξερε τι να πάρει!». ((γέλιο))}. Τι λέγαμε; Το χάσαμε λίγο λόγω του τηλεφώνου.

Δεν πειράζει, έτσι συμβαίνει με τα ταξίδια και τους προορισμούς.

Π.Σ: Κι η Αίγινα κομμάτι της Αργολίδας είναι, μη νομίζεις, ίδιο είναι το τοπίο.

Μιλούσαμε ούτως ή άλλως για ομοιότητες. Πιθανές ομοιότητες στο έργο των υπολοίπων συμπατριωτών σας.

Π.Σ: Κοίταξε, ποιο είναι το θέμα. Δε νομίζω ότι είναι τόσο πολύ θέμα εντοπιότητας. Είμαστε άνθρωποι του λόγου, τόπος μας είναι η γλώσσα δεν έχει να κάνει με το κατά πόσο κάποιος είναι από την Αργολίδα, από την Κορινθία, από τη Δράμα ή από την Κρήτη για να προσδιοριστεί η γραφή του. Το θέμα είναι πως αυτή η τοπική καταγωγή υπεισέρχεται στη γραφή. Πιθανότατα έχει επηρεάσει όλους. Για μένα το ζήτημα της Αργολίδας, των Λευκακίων ή της Επιδαύρου δεν έχει να κάνει με το πόσο επηρέασαν τη γραφή μου αλλά με το πώς υπεισέρχονται, το πώς η γραφή μου τα

επανανακαλύπτει διότι σε τελική ανάλυση η γραφή δεν είναι ένας τρόπος απόδοσης πραγμάτων, είναι ένας χώρος επαναανακάλυψης των πραγμάτων. Είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα να πεις πέτρα και διαφορετικό να πεις λιθάρι ή κοτρόνι. Η γραφή είναι ένας πολύ συγκεκριμένος προβολέας που βρίσκεται σε μια πολύ συγκεκριμένη γωνία και φωτίζει τα πράγματα με έναν πολύ συγκεκριμένο τρόπο. Αν αλλάξει λίγο η γραφή σημαίνει αλλάζει θέση ο προβολέας και φωτίζει άλλα πράγματα από το ίδιο αντικείμενο, από την ίδια μνήμη, από τον ίδιο νομό. Απ' αυτή την άποψη δεν έχει υπάρξει βιβλίο μου που δεν έχει υπάρξει εντός η Αργολίδα ως συνοδευτικό, όχι με την έννοια του ρούχου αλλά του φυλαχτού. **Ένα μικρο φυλαχτό στο πίσω μέρος της καρδιάς είναι για μένα η Αργολίδα.** Με το που περνάω τον ισθμό της Κορίνθου λέω, ω, φτάνω στην πατρίδα λες και είμαι ξενιτεμένος. Ποτέ δεν έγινα Αθηναίος, Αργολιδιός είμαι.

Αν σήμερα πρέπει να ρωτήσω μια πόλη να μου μιλήσει για σας, ποια πρέπει να ρωτήσω;

Π.Σ: Θα είναι πρώτα το Ναύπλιο όχι με την έννοια των ανθρώπων, δε με ξέρουν πολλοί άνθρωποι, ξέρουν τη γραφή μου, είμαι λίγο επιλεκτικός με τους ανθρώπους, όχι ελιτίστικα, ιδιοτροπίες. Θα μίλαγε η αρχοντιά του Ναυπλίου και οι πρώτες μου εμπειρίες από τη Δυτική Αθήνα. Θεωρώ ότι κινούμαι ανάμεσα σ' αυτό που λέγεται αρχοντιά, λαϊκότητα και ευρεία ψυχή των Σλάβων μιας και έτυχε λόγω σπουδών να βρεθώ σε Σόφια και Μόσχα. Κι ας είναι οι διαφοροποιήσεις μεταξύ αυτών των πόλεων τρομακτικές...

Κι αν πρέπει να ρωτήσω βιβλία ή ανθρώπους για τον Πάνο Σταθόγιαννη;

Π.Σ: Α, φίλους μου. Θα μπορούσατε να ρωτήσετε αυτούς που με ξέρουν. Θα έλεγα πριν απ' όλους τον Γιάννη Ρίσο που δυστυχώς δε ζει αλλά είναι εδώ γιατί ο θάνατος δεν είναι τίποτα άλλο παρά η προσπάθεια του ανθρώπου να βρει το τελικό του πρόσωπο, αυτό με το οποίο θα μείνει στη μνήμη των ανθρώπων. Αυτό που αρχαίοι έλεγαν υστεροφημία;

Από τους εν ζωή θα μπορούσαν να πουν πράγματα για μένα, το πόσο καλό παιδί είμαι εν τέλει ((γέλιο)), ο Τίτος Πατρίκιος, η Κατερίνα Αγγελάκη – Ρουκ και ο Πάνος Κυπαρίσσης. Τρία ονόματα που μου έρχονται άμεσα. Βέβαια τη μεγαλύτερη αλήθεια για μένα ίσως την πουν κάποια κορίτσια που αγάπησα και μ' αγάπησαν και όπου το πρόβλημα της ανταλλακτικής διαδικασίας γιατί ο έρωτας είναι ανταλλακτική διαδικασία πέρα από το εμπόριο...

Παραοικονομία κατά κάποιον τρόπο;

Π.Σ: Ναι, παραοικονομία. Δεν εξαργυρώνεται υλικά, είναι μεταφορά φορτίου από το ένα άτομο στο άλλο. Τι λωε; Πάμε.

Να ρωτήσω πότε ξεκινάει η περιπέτεια της γραφής και με ποια αφορμή γράφετε το πρώτο σας βιβλίο;

Π.Σ: Δεν ξέρω. Ποια είναι η αφορμή; Δεν ξέρω γιατί κάποιος είναι 5-6 χρονών, κατεβαίνεις μαζί του να παίξεις ποδόσφαιρο, αυτός κάνει τρελές τρίπλες κ εσύ δεν ξέρεις να πάρεις τα πόδια σου.

Εγώ ένιωθα ότι το μόνο πράγμα που ήθελα πάντα και μόνο να κάνω στη ζωή μου είναι το να γράφω. Από πάρα πολύ μικρός έγραφα ποιηματάκια. **Όταν οι άλλοι έγραφαν εκθέσεις εγώ έγραφα ποιήματα δεκαπεντασύλλαβα με ρίμα.** ((γέλιο))

Τι βαθμό παίρνατε;

Π.Σ: Τα γούσταρε ο δάσκαλος. Ήταν ένας μυστήριος δάσκαλος, είχα παράξενες σχέσεις μαζί του. Ήμουν πάρα πολύ καλός μαθητής. Μας βάζει να γράψουμε έκθεση για την «εθνοσωτήριο επανάσταση» της 21^{ης} Απριλίου. Εγώ πιτσιρικάς, δεν είχα αίσθηση του τι γίνεται, ήξερα όμως ότι αυτοί είχαν βάλει φυλακή τον μπαμπά μου και μου είναι αδύνατον να γράψω τι καλό που έκαναν αυτοί που φυλάκισαν το μπαμπά μου. Δεν έγραψα. Τότε μας έδερναν με βέργες. Μου έριξε ίσως από εκατόν πενήντα ξυλιές σε κάθε χέρι. Δεν έκλαψα. Πρήστηκαν τα χέρια μου για μια βδομάδα. Την επόμενη μέρα πήγε η μάνα μου και τον έφτυσε δημόσια.

Γεννηθήκατε ή γίνατε «Γραφιάς»;

Π.Σ: Γίνονται αυτά τα πράγματα. Υπάρχει μια αρχική προδιάθεση ίσως είναι η έννοια του ταλέντου (δε θέλω να πω ότι έχω ή δεν έχω ταλέντο). Μένω στο επίπεδο της εσωτερικής προδιάθεσης. Όμως είναι κάτι που καλλιεργείται. Αν καλλιεργηθεί μπορεί να οδηγήσει κάπου. Υπάρχει μια γενετήσια προδιάθεση αλλά έχουν χαθεί άπειρα ταλέντα λόγω συνθηκών. **Είμαστε μια προδιάθεση ριγμένη σε ένα πέλαγος δυνατοτήτων όπου, αν οι συγκυρίες το επιτρέψουν, μπορεί αυτή η προδιάθεση να ανθίσει βγάζοντας ωραία πράγματα ή τα άνθη του κακού.** Για να θυμηθούμε τον Μποντλέρ...

Είστε κοντά με τους καταραμένους ποιητές;

Π.Σ: Τους αγάπαγα πολύ. Ναι. Και τον Μποντλέρ. Τον Ρεμπώ περισσότερο. Με συγκινούσε η αλητεία του γιατί έχω μέσα μου έντονο το στοιχείο της αλητείας. Δηλαδή είμαι αληταράς με άλλα λόγια ((γέλιο)).

Αληταράς και καλό παιδί όπως ειπώθηκε προηγουμένως ταυτόχρονα;

Π.Σ: Το καλό παιδί ποιος είναι νομίζετε; Ο νοικοκύρης και τα λοιπά; Δεν έχουν ενδιαφέρον αυτοί. Είναι δυνατόν ο μικροαστός να έχει ενδιαφέρον; Εσείς προσωπικά

τι λέτε; Τα καλά παιδιά είναι αυτά που έχουν μεγάλα **ΤΡΑΥ – ΜΑ – ΤΑ**. Ή προκαλούν μεγάλα τραύματα...

Οπότε συμφωνείτε με αυτό που έχει πει η κυρια Κατερινα Αγγελάκη – Ρουκ, που γνωρίζω ότι εκτιμάτε απεριόριστα,

Π.Σ: Πολύ, πολύ, φίλη μου καλή, έχει μεταφράσει κι ένα ολόκληρο βιβλίο μου στα Αγγλικά

ότι «το ποίημα πρέπει να έχει κάποια πληγή να ακουμπήσει, σωματική ή ψυχική...».

Π.Σ: Πατάει και εκεί. Δεν πατάει μόνο εκεί. Δεν έχουν καταφέρει να δώσουν ακόμη έναν ορισμό της ποίησης, δεν ξέρουμε, δεν μπορεί να οριστεί. Μπορεί να ακουστεί ότι είναι ένα μάθημα ηθικής. Ή μια προσπάθεια ανακάλυψης της πραγματικότητας με αισθητικούς όρους. Ή να περάσουμε σε σουρεαλισμούς στυλ Εμπειρικού ότι είναι ανάπτυξη στίλβοντος ποδηλάτου. Είναι τέχνη, ξέρουμε ή υποπτευόμαστε ή υποθέτουμε τον μαγικό αρχικό της χαρακτήρα, ότι ο άνθρωπος από την αρχή του κιόλας, όταν άναψε μέσα του αυτή η πρώτη σπίθα που τον έκανε να βγει από το ζώο στάθηκε με μια αίσθηση να ορίσει τον κόσμο. Ο άνθρωπος είναι το μόνο ζώο που μπορεί να είναι κι αυτό το οποίο δεν είναι, μπορεί να αλλοιώσει τα πράγματα. **Άρα η ποίηση, η τέχνη δεν είναι τίποτ' άλλο παρά μια παρεμβατική διάθεση του ανθρώπου να συνθέσει εκ νέου το παζλ της πραγματικότητας ώστε να οριστεί ξανά ο κόσμος στα μέτρα της καρδιάς του.** Δεν είναι τυχαίο ότι η έννοια του ποιητή χρησιμοποιείται και για τον Θεό. Ποιητής ουρανού και γης... Φτιάχνει εκ του μη όντος πράγματα. Είναι ζήτημα οντολογίας. Δεν έπεται η ποίηση. Ενέχεται, υπάρχει μέσα στον άνθρωπο. Όταν άναψε εκείνη η σπίθα, ο άνθρωπος έπρεπε να πάρει θέση απέναντι σε δυο βασικά πράγματα: τι είμαι και τι κάνω. Γεννάω σαν κουνέλι παιδιά; Και τα παιδιά μου γεννάνε παιδιά κλπ... που πάει αυτό το πράγμα και γιατί πάει; Τι νόημα έχει αυτή η γραμμή που φτιάχνουμε; Έχει νόημα; Εκεί εμφανίζονται οι θρησκείες που σου δίνουν κάποιο νόημα ή εμφανίζεται η έπαρση του ανθρώπου που λέει «α, η ζωή δεν έχει νόημα, θα της δώσω εγώ νόημα». Σας κουράζω. Είμαι και φλύαρος...

Καθόλου. Με αποσυντονίζετε ίσως κάποιες στιγμές. Χάνω τη σύνδεση γιατί ανοίγουν πολλά παραθυράκια...

Ήθελα να ρωτήσω αν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο τελετουργικό στο γράψιμο;

Π.Σ: Δεν υπάρχει. Φλασιά είναι. Υπάρχει μια προεργασία, δε μπορώ να μιλήσω γενικά. Αν ξέρω κάτι για τον εαυτό μου είναι ότι η γραφή είναι το μόνο που ξέρω να κάνω, στα άλλα είμαι άχρηστος που σημαίνει ότι αν έχω αποτύχει κι εκεί «γ.. τα». Δεν ξέρουμε τι γίνεται μέσα μας αλλά κάποια στιγμή κάτι εμφανίζεται με ασάφεια, ένα θέμα με μια εσωτερική ανάγκη στη βάση συσσωρεύσεων και πυκνώσεων που γίνονται ανεπίγνωστα από εμάς και μια ανάγκη όλο αυτό να εκφραστεί. Άρα ο άνθρωπος της τέχνης είναι αυτός ο οποίος εκφράζεται. Κι εκεί είναι η μεγάλη παγίδα, το κατά ποσό

αυτή η έκφραση του έχει λόγο κοινωνικής ύπαρξης. **Δημοσιοποιώ σημαίνει ότι διεκδικώ κοινωνικότητα.** Αν θεωρώ ότι η τρέλα μου, ο πόνος μου, το πάθος μου, το ό,τι, πρέπει να απασχολήσει και τους άλλους την έχω πατήσει. Θα πρέπει να ενέχει το ίδιο μου το έργο τέτοια στοιχεία όπου ο άλλος να βρει ψήγματα του εαυτού του ή να ανακαλύψει παράλληλες ζωές που θα ήθελε να είχε ζήσει ή ευαισθησίες ή ρίγη. Εδώ διαφοροποιούμαι. Παρότι από τους κριτικούς θεωρούμαι μοντέρνος, αρνούμαι τον μεταμοντερνισμό, την ακραία υποκειμενικότητα. Η υποκειμενικότητα μας δε διαλύεται σαν αλάτι στο νερό της κοινωνικότητας. Με αφορούσαν πάντα τα κοινωνικά, τα φιλοσοφικά και υπαρξιακά σοβαρά πράγματα. Δε μ' ενδιαφέρει να αποτελέσει αντικείμενο ποιήματος μου το ψιχουλάκι στο τραπέζι.

Από ότι έχετε γράψει έως σήμερα, ποιο έργο ήταν αυτό που απαίτησε την μεγαλύτερη θυσία ή είχε μέσα του τον μεγαλύτερο κίνδυνο ενδεχομένως;

Π.Σ: Η τέχνη είναι μια διαρκής διακινδύνευση, ένα διαρκές παιχνίδι με την αλήθεια. Με την αλήθεια με την έννοια του α- και του λήθη, αυτού που δεν πρέπει να ξεχαστεί και για να μην ξεχαστεί θα πρέπει να έχει κοινωνικό αντίκρισμα. Να μπορείς να πεις πράγματα που δε θα τα φάει το μαύρο σκοτάδι της λήθης. Να το διεκδικήσεις. Μπορεί να ξεχαστείς και πιθανότατα θα ξεχαστείς. Εδώ ξεχάστηκε ο Παλαμάς... Καβάφη θα διαβάζουν πάντα.

Αφορά πάντα τον όποιο «καλλιτέχνη» η υστεροφημία;

Π.Σ: Σήμερα έχουμε γίνει ταπεινοί. Οι προγονοί μας ενδιαφερονταν για την υστεροφημία. Να αρέσει μόνο στη γειτόνισσα το αγαλματάκι που έφτιαξα ως Φειδίας; Εντάξει, άρεσε στη γειτόνισσα. Μετά; Να το πάρω και να το σπάσω; Θέλω να αρέσει και παραπέρα.

Σε όλη τη γειτονιά

Π.Σ: Ναι, σε όλη τη γειτονιά. Θέλω να αρέσει και στις επόμενες γενιές. Είναι ωραίο αυτό. **Η τέχνη πρέπει να τείνει στο κλασικό, να κατατείνει στο να διεκδικήσει μερίδιο χρόνου.** Τι καταφέρει είναι άλλο θέμα.

Τώρα για να γυρίσουμε σ' αυτό που λέγαμε. Όλα τα πράγματα γράφονται επώδυνα. Εγώ δε θεωρώ τον εαυτό μου συγγραφέα με την έννοια του είμαι συγγραφέας μόνο, είμαι ποιητής, είμαι δοκιμιογράφος, είμαι στιχουργός. Ναι, μέχρι που γράφω και τραγούδια. Έχετε ακουσει κάποιο δικό μου;

Μου αρέσει πολύ το «Περίεργο παιχνίδι».

Π.Σ: Ένα που λέγεται «Φυλάξου τώρα» με τον Πασχαλίδη το ακούσατε;

Βεβαιώς. Είναι καινούριο σχετικά, του 2015.

Π.Σ: Ναι, βγήκαν 12 τραγούδια δικά μου και ένα του Γκανά. Είναι φοβερό το ότι είναι μια δουλειά που συμμετέχουν καλλιτέχνες ένας κι ένας. Για μένα ήταν τιμή να βρεθούν δέκα άνθρωποι και να ζητήσουν δικούς μου στίχους. Πια δε γίνεται. Θεωρώ τον εαυτό μου γραφιά, με ενδιαφέρει η γραφή να έχει αμεσότητα.

Ξανασυμβαίνει για κάποιο περίεργο λόγο και με κάποιον περίεργο τρόπο να απαντάτε και στην επόμενη ερώτηση μου κάθε φορά

Π.Σ: Ταιριάζουμε παιδί μου, γινόμαστε φίλοι.

Με συγκινεί η γραφή κάθε είδους. Έχω γράψει από σενάρια ταινιών μεγάλου μήκους (πρόσφατα ήταν το Οικόπεδο 12, μια κύπριο ελληνο- εγγλεζο- ινδική παραγωγή)

Πως ήταν σαν εμπειρία;

Π.Σ: Πάρα πολύ ωραία!

Έχω γράψει σενάρια ταινιών μικρού μήκους, ντοκιμαντέρ, δοκίμια, στίχους, ποίηση, πεζό, νουβέλα κλπ.

Ο τίτλος του πρώτου βιβλίου από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη

Π.Σ: Ναι ήταν «ο Γραφιάς».

Με μια ανάγκη αυτοπροσδιορισμού από τον τίτλο κιάλας ή περισσότερο με μια διάθεση να γίνει κατανοητή η απόλυτη αφοσίωση στη γραφή;

Π.Σ: Κοίταξε, όλα αυτά. Και το περιπαικτικό της υπόθεσης. **Το να μην παίρνουμε πολύ σοβαρά τους εαυτούς μας: «γραφιάδες είμαστε».**

Το βιβλίο δεν αφήνει αυτή την αίσθηση. Τουλάχιστον όχι σε μένα. Η αρνητική χροιά δεν υπάρχει.

Π.Σ: Μακαρι. Πολλές λέξεις έχουν ευτελισθεί γιατί έχουν αποκτήσει ένα πρόσημο χ. Η τέχνη δεν κάνει τίποτ' άλλο από το να αναπαρθενεύει τις λέξεις. Μιλώ με το φόβο αυτού που είπε: «ας αφήσω στην άκρη την έλλογη ερμηνεία των πραγμάτων, το γιατί και το πώς και να πω, κολύμπα. Κολύμπα και δεν έχει σημασία αν απέξω πουν ότι δεν είναι κρόουλ». Γι' αυτό στα τελευταία μου βιβλία δε με ενδιαφέρει ο διαχωρισμός πεζού και ποίησης. Ήθελα να κάνω ένα κράμα. Τουλάχιστον ως πρόθεση.

Δεν ενδιαφέρει και η κριτική σε αυτά τα τελευταία βιβλία;

Π.Σ: Η κριτική απέναντι σε αυτά μου τα βιβλία ήταν από εκθιαστική μέχρι άγνοια. Ο Σεφέρης ας πούμε, ένας από τους ποιητές που αγαπώ πολύ, θα το θεωρούσε κακό αυτό το κράμα. Ήταν υπέρ των καθαρών ειδών. Είναι ένα είδος ρατσισμού αυτό. Μην παντρευτείς μαύρο, δεν κάνει, θα βγει παιδί μυστήριο. Εγώ γουστάρω να παντρεύομαι στη γραφή, να γονιμοποιώ κι ας βγαίνει ότι είναι να βγει.

Κι έρχεται το δεύτερο βιβλίο από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη...

Π.Σ: Ναι από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη, πιο πριν στον Κέδρο, παλιότερα στις εκδόσεις Λιβάνη, ξέρετε εμείς αλλάζουμε διαρκώς για λόγους καθαρά οικονομικούς ((μορφασμός)).

Θέλω να μείνουμε στο βιβλίο αυτό με τίτλο «Τον έρωτα τον κοίταξα». Με κέρδισε ο τίτλος.

Π.Σ: Είναι χαζός τίτλος. Έχει δυο «τον» μέσα. Το πιο σωστό θα ήταν «κοίταξα τον έρωτα». Αλλά έτσι έχει αυτό το στοιχείο της λαϊκότητας. Και το ρήμα έχει σημασία. Δε λέει τον είδα, λέει τον κοίταξα. Βλέπετε τη διαφοροποίηση. Έχει κι ένα εξώφυλλο περίεργο μ' ένα σκοτεινό παράθυρο. **Τι θα πει τον έρωτα τον κοίταξα; Κοίταξα μέσα σ' αυτό το σκοτεινό παράθυρο γιατί αυτή η σκοτεινιά είναι έρωτας; Ή είμαι μέσα και ο έρωτας είναι το έξω φως;**

Τον κοιτάξατε με πολλούς διαφορετικούς τρόπους καταλαβαίνω. Καταλήξατε κάπου;

Π.Σ: Είναι δυνατόν να καταλάβει κάποιος τον έρωτα;

Ο τίτλος προδιαθέτει, κάπου σε πάει

Π.Σ: Σε πηδήματα;

Όχι απαραίτητα. Υπάρχει κάτι βαθύτερο στον έρωτα.

Π.Σ: Ναι, ο έρωτας είναι σημαντικότερο πράγμα. Για τον Σωκράτη ήταν παιδί της φτώχειας και του πλούτου. Για τους χριστιανούς, στην πιο καθαρή του μορφή, είναι η έννοια του Θεού. Δεν έχουμε περιγραφή του τι θα πει Θεός. Μόνο ο Ιωάννης στο Ευαγγέλιο του μας είπε ότι ο Θεός είναι η ενσάρκωση της έννοιας της αγάπης. Είναι τρελό αυτό αν το φανταστείτε...

Ο έρωτας είναι εκείνο το υποχρεωτικό σχολείο, αλλά υποχρεωτικό όχι με την έννοια να πας να μάθεις γράμματα με το ζόρι. Είναι το σχολείο που σου το επιβάλλει η φύση για να σου πει ότι δεν είσαι μόνο εσύ. Δεν υπάρχει μόνο το εγώ. Γι' αυτό, ρε αληταρά, θα σου φτιάξω τέτοιες παγίδες μέσα σου που δεν έχουν να κάνουν με το ένστικτο της αναπαραγωγής μονάχα αλλά θα φτάσεις να λες δε θέλω να είμαι εγώ, θέλω εμείς. **Ο έρωτας είναι μια χαρακιά, μια ρήξη, μια ρωγμή στο σώμα του εγώ, άρα και του εγωισμού.**

Δεν υπάρχει πάντα πιθανότητα να γίνεται όλο αυτό για να ικανοποιηθεί το εγώ;

Π.Σ: Όχι. Γιατί τις περισσότερες φορές στον έρωτα δεν θέλουμε να ικανοποιούμαστε εμείς αλλά να ικανοποιούμε τον άλλο περισσότερο. Ότι η ευτυχία στα μάτια του άλλου είναι πιο μεγάλη από τη δική μας. Είναι κάτι σαν αυτό με το δώρο. Ποιος παίρνει μεγαλύτερη ικανοποίηση; Αυτός που παίρνει το δώρο ή αυτός που το δίνει; **Βέβαια**

παίρνουμε ικανοποίηση, ο έρωτας μας ανταμείβει. Και μας σακατεύει στο τέλος. Αν είμαστε εγωιστές, ναι, γίνεται για να ικανοποιηθεί το εγώ.

Επιτρέψτε μου να είμαι οραματιστής. Είμαστε Έλληνες και οι Έλληνες είναι ένα ενδιαμέσο πράγμα, δεν ταπεινώνουν το εγώ όπως στην Ανατολή, ούτε το εξυψώνουν όπως οι Δυτικοί. Δεν είμαστε άτομα, είμαστε πρόσωπα. Το άτομο είναι κάτι που δεν τέμνεται, δεν μοιράζεται ενώ το πρόσωπο είναι όψη προς μια υπόσταση στραμμένη προς τα έξω. Αυτό που οι παλιοί έλεγαν ζούμε για ένα καθαρό κούτελο. Που σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζω το δικό μου κούτελο, περιμένω η κοινωνία να το αναγνωρίσει.

Ως καθρέφτης μου

Π.Σ: Ναι. Και δεν έχει σημασία τι αναγνωρίζει η κοινωνία. Η κοινωνία μπορεί να γνωρίζει ως καθαρό κούτελο κάτι χαζό ή ξεπερασμένο. Η αρχική μας ώθηση για να στραφούμε προς τα έξω είναι ο έρωτας. Θέλω να είμαι εγώ και ο άλλος. Αυτό μου δημιουργεί πληρότητα. Αυτό που έλεγε στο Συμπόσιο του Πλάτωνα ο Αριστοφάνης, η αναζήτηση του άλλου μισού. Ο Αριστοφάνης λέει το γνωστό ότι ήμασταν ανδρόγυνα και μας έκοψαν στη μέση γιατί ήμασταν αυτάρκειες. Ψάχνουμε το άλλο μας μισό. Το βρίσκουμε; Δεν το βρίσκουμε αλλά δεν έχει σημασία. Κατατείνουμε διαρκώς στην κοινωνικότητα. Κι αυτό είναι το μεγαλείο και η τραγικότητα μας. **Γιατί ο άνθρωπος είναι ένα ον καταδικασμένο να αποτυγχάνει. Το θέμα είναι πως μέσα από αυτές τις διαρκείς μας αποτυχίες ως άνθρωποι μπορούμε να φτιάξουμε μια επιτυχία ως ανθρωπότητα, μια επιτυχία φτιαγμένη από επιμέρους αποτυχίες.**

Το έχετε μελετήσει...

Π.Σ: Μα έτσι φτιάχνεται και το κέικ. Τα επιμέρους υλικά από μόνα τους δεν είναι νόστιμα, το αλεύρι από μόνο του δεν είναι νόστιμο. Όμως μακάρι η σύνθεση τους κάποτε να φτιάξει κάτι που θα είναι νόστιμο.

Εκτός από τον έρωτα ποια άλλα θέματα σας συν-κινούν, σας αγγίζουν;

Π.Σ: Ο έρωτας, ο θάνατος και το νόημα με απασχολούν. Ο θάνατος ήταν η αίσθηση του αγνώστου μέχρι που, η χαζοχαρούμενη φράση των κυνικών, ότι δε με απασχολεί ο θάνατος γιατί όσο είμαι εδώ ο θάνατος λείπει, όταν έρθει ο θάνατος εγώ θα λείπω και δεν πρόκειται ποτέ να συναντηθούμε, μου έλυσε ένα εσωτερικό θέμα. Δεν είναι το πρόβλημα του θανάτου που θα με απασχολούσε αλλά το θέμα του πόνου.

Ο θάνατος είναι η φθορά. Είναι αν το θέλεις η ευθύνη ότι μου δόθηκε ένα ελάχιστο τμήμα χρόνου να βιώσω ότι μπορώ μ' αυτό, να γευτώ όσο μπορώ τον έρωτα, να πάω με όσες περισσότερες γυναίκες, να ταξιδέψω όσο περισσότερο μπορώ, να κάνω πράγματα σ' αυτό το λίγο. Αν δεν το κάνω σημαίνει ότι σπατάλησα τη ζωή μου σε μια ευτέλεια. Χωρίς όμως και η υπερβολή να σημαίνει κάτι. Είναι ζήτημα μέτρου. Άλλο θέμα τεράστιο.

Το θέμα εν τέλει είναι η τραγικότητα μας. Αυτό το είχαν πάρει χαμπάρι πολύ έντονα οι αρχαίοι που ήξεραν ότι πριν και πάνω απ' όλα ο άνθρωπος είναι ον τραγικό. Και μόνο από το γεγονός ότι ξέρει ότι κάποτε θα πεθάνει. Ο λαγός, η μολόχα δεν ξέρουν ότι είμαστε δεδομένοι χωροχρονικά. **Δεν είμαστε του κισμέτ, του προδιαγεγραμμένου αλλά εμείς φτιάχνουμε τη μοίρα μας και πιθανότατα επηρεάζουμε κι άλλες μοίρες αυτών που ερχόμαστε σε επαφή.**

Ο έρωτας πόσες φορές δεν οδηγεί στην αποτυχία; Πόσες απογοητεύσεις δεν έχετε βιώσει εσείς προσωπικά; Πόσες φορές δεν πήγατε ως λαμπρό (@@@) πλάσμα εκεί και νιώσατε τη διάψευση, τη διάψευση της κένωσης, του να υπάρξουμε ως εμείς. Η έννοια της διάψευσης και της τραγωδίας υπάρχει μέσα μας. Οι αρχαίοι το είδαν και με ακραίο τρόπο και γι αυτό και τα παραδείγματα τους ήταν ακραία. Δεν έκατσε να ασχοληθεί κανένας από τους αρχαίους μας ποιητές και τραγωδούς με τη Μαρία που αγάπησε τον Αποστόλη. Ήταν «Ε-ΓΩ, παντρεύτηκα τη μάνα μου και σκότωσα τον πατέρα μου», «έσφαξα τα παιδιά μου», «είμαι η Φαίδρα και επειδή γούσταρα το γιο του άντρα μου, αυτοκτόνησα και τον κατηγορήσα». Τι λέγαμε, λέμε διάφορα...

Περνάμε και αγγίζουμε πολλά και διαφορετικά θέματα οπότε δεν ξέρω πώς να βρω το δρόμο προς τα εκεί που θέλω να πάω.

Π.Σ: Μην προχωράς ((γέλιο)). Που θες να πας; Πάμε εκεί και θα περιοριζομαι στα λόγια σου. Θα απαντάω με τρεις κουβέντες. Αίσθηση κράτα. Όλα τα άλλα είναι λόγια.

Θα ήθελα να μιλήσουμε λίγο για το χώρο του ραδιοφώνου με τον οποίο ασχολείστε αλλά και για το χώρο της μουσικής. Γράφετε στίχους είπαμε.

Π.Σ: Μ' αρέσει να γράφω στίχους. **Παραδόξως, όχι παραδόξως, ευλόγως το τραγούδι είναι η αιχμή του δόρατος της τέχνης.** Για να δεις έναν πίνακα πρέπει να πας σε γκαλερί, για να ακούσεις ποίημα πρέπει να πας σε μια ποιητική βραδιά. Τραγούδι θ' ακούσεις μπαίνοντας στο ταξί, τώρα ακούμε τραγούδια και μας αρέσει, το τραγούδι υπάρχει γύρω μας παντού και πάντα. Για μένα το τραγούδι είναι ένα είδος άσκησης όταν δε γράφω αυτά που είναι σε όγκο μεγάλα. Τώρα για παράδειγμα, γράφω ένα μυθιστόρημα. Το μυθιστόρημα δεν έχει το χαρακτήρα της στιγμιαίας έμπνευσης όπως η ποίηση που θα σε απασχολήσει το πολύ δυο, τρεις, τέσσερις μέρες. Το μυθιστόρημα θέλει οχτώ ώρες την ημέρα για μήνες στη σειρά. Όταν θέλω να ξεκουράζομαι γράφω στίχους. Κοιτάζω δηλαδή τις δυνατότητες της γλώσσας να πάρει χαρακτήρα ρυθμού, να είναι ομοιοκατάληκτη.

Κάποια συνεργασία που ξεχωρίζετε για κάποιον ιδιαίτερο λόγο;

Π.Σ: Ο Μητροπάνος. Ο πιο λαϊκός άνθρωπος Τον γνώρισα από κοντά. Εμείς οι τάχα μου διανοούμενοι έχουμε μια επιφύλαξη απέναντι σε καθετί λαϊκό. Χαίρομαι που η πιο λαϊκή φωνή της εποχής μου έχει πει τραγούδια μου. Έχουν πει τραγούδια μου και οι Πυξ Λαξ, ο Παπακωνσταντίνου, ο Μαχαιρίτσας, κλπ. Ο Μητροπάνος όμως ήταν άλλο.

Δεν έχω καταφέρει να γράψω λαϊκά τραγούδια με την έννοια της απόλυτης λαϊκότητας. Δεν ξέρω πως γράφεται αυτό το τάχα μου εύκολο «τα ματόκλαδα σου λάμπουν σαν τα λούλουδα του κάμπου». Μπαίνουν οι απορίες του διανοούμενου: «κάθεται καλά ο τονισμός; Λάμπουν;». Δεν την έχω ακόμη, θέλω να την αποκτήσω τη λαϊκότητα γι' αυτό σας έλεγα και προηγουμένως, με αφορά ο λόγος στο σύνολο του. Ο λόγος είναι μια παράξενη λέξη. Είναι λόγος, είναι αιτία (ποιος είναι ο λόγος που), είναι λόγος εγώ (εγώ του λόγου μου), είναι λόγος με την έννοια της υπόσχεσης (δώσε μου το λόγο σου), είναι πολλά πράγματα. Με αφορά να δω εγώ τι μπορώ να κάνω. **Όχι για κάποιον άλλο λόγο αλλά ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟ** ότι είμαι άχρηστος στο να κάνω οτιδήποτε άλλο.

Άρα η συγγραφή κατά κάποιον τρόπο είναι και κύριο επάγγελμα. Υπο προϋποθέσεις;

Π.Σ: Ναι. Υπό κάποιες προϋποθέσεις, ναι. Τώρα ναι. Αποφάσισα να φύγω από την ΕΡΤ, αποφάσισα να παρατήσω ένα κάρο δουλειές γιατί δε γούσταρα να ξυπνάω στις έξι το πρωί να χτυπάω κάρτα, αναλαμβάνοντας ένα μεγάλο ρίσκο. Κάποτε έβγαιναν χρήματα πολλά, τώρα λιγότερα, να ((χειρονομία)), μου φτάνουν. Μπορώ να πω ότι φεύγω τώρα να πάω στη Γουαδελούπη χωρίς να λογοδοτώ κάπου. Θέλω, όσο το δυνατόν, να ορίζω ένα μεγαλύτερο θέμα από το λόγο, το ζήτημα της ελευθερίας. **Ζωή χωρίς ελευθερία δεν έχει νόημα. Η ζωή νοηματοδοτείται έξωθεν.**

Μεταφράσεις. Το άλλο μεγάλο κομμάτι. Με ποιο κριτήριο επιλέγετε τα έργα που θα μεταφράσετε;

Π.Σ: Τυχαίνει να μην είμαι μεταφραστής με την έννοια ότι μου δίνουν κάτι και μου λένε πάρε και μετάφρασε αυτόν και το κάνω ας πούμε για μεροκάματο.. Οι περισσότεροι συγγραφείς που έχω μεταφράσει, το 99%, είναι άγνωστοι. Είμαι εγώ αυτός που τους προτείνω. Δε μου παρήγγειλε κάποιος να μεταφράσω κάποιον που είναι από τη Βοσνία ή απ' τη Βουλγαρία. Εγώ τους είδα και είπα ότι αυτοί αξίζουν να πραγματωθούν, να ενσαρκώθουν ως κείμενο, ως σκέψη και στην ελληνική γραμματεία.

Αν επιχειρούσα εγώ για παράδειγμα να μεταφράσω γνωρίζοντας την αντίστοιχη γλώσσα...

Π.Σ: **Ναι, αυτούς που αγαπάω, αυτούς που μου έχουν κάνει μεγάλη εντύπωση, αυτούς που κάτι έχουν πει και πιστεύω ότι έχουν να πουν και σε μας.** Είναι το μόνο μου κριτήριο. Έχω κάνει και πράγματα με τον Ντοστογιέφσκι ας πούμε αλλά έχω κάνει και με τον Radichkon που τον θεωρώ έναν τεράστιο συγγραφέα από τη Βουλγαρία, που δεν τον ξέρει κανείς εδώ, δεν τον ήξερε.

Μ' αρέσει. Η μετάφραση είναι μια προσπάθεια να δούμε πως κάποιος άλλοι δίπλα μας, που έζησαν με πολύ συγκεκριμένο τρόπο, έφτιαξαν έναν πολιτισμό, είχαν κάποιες αξίες, μας αφορούν. Κάπου, κάπως, με κάποιο τρόπο αυτό να μας γονιμοποιήσει ή να

μας βιάσει. Ίσως να χρειαζόμαστε και κάποιους βιασμούς. Δηλαδή όταν μεταφράστηκε ο Ντε Σαντ στην Ελλάδα, ήταν ένα είδος βιασμού της γραμματείας μας. Δεν τον γουστάρω τον Ντε Σαντ ούτε με σφαίρες. Πιτσιρικάς τον γούσταρα, ήμουν επαναστάτης. Τώρα θεωρώ ότι ήτανε μια ανοησία. Άλλο πράγμα είναι να είσαι μεγάλος. Μεγάλος είναι ο Μπόρχες, ο Μάρκες, ο Στεντάλ.

Επιδιώκετε γενικά να έχετε έντονη παρουσία στο διαδίκτυο;

Π.Σ: Όχι. Έχω μια σελίδα στο facebook όπου αναρτώ μονάχα κείμενα μου και δεν τα σχολιάζω πέρα από μια καλήμερα.

Βοηθάει ουσιαστικά ώστε να επικοινωνήσετε την τέχνη σας η χρήση των μέσων;

Π.Σ: Είναι σαν να ρίχνεις μια μπουτίλια στο πέλαγος και κάποιος τη βρίσκει και κάτι του λέει. Και γίνονται διάφορα, ξέρετε, από το να σου την πέφτει γκόμενα μέχρι...

Άρα η χρήση αγγίζει και τα όρια της κατάχρησης κάποιες φορές;

Π.Σ: Με ενδιαφέρει το πρόβλημα της προσωπικής κατάθεσης και η προσωπική κατάθεση είναι... πως κάνεις ένα παιδί και δεν ευθύνεσαι για τη μοίρα του, βγαίνει και μπορεί να γίνει ότι θέλει, από ναρκομανής μέχρι οτιδήποτε. Το πρόβλημα της κοινοποίησης είναι σημαντικό. Αυτό δεν κάνουμε οι γράφοντες; Αν η εποχή μας θέλει η κοινοποίηση να γίνεται με αυτά τα μέσα, οκεί.

Θα πω δυο λέξεις

Π.Σ: Παρακαλώ

και η συνέχεια δική σας

Π.Σ: Βεβαίως

Αίτιον Κίνημα...

Π.Σ: Μια κίνηση μιας φίλης οραματίστριάς, που λέει ότι σ' αυτόν τον καιρό τον δύσκολο κλπ (να πάμε στο χώρο να τον δείτε, έχετε πάει; Θα πάμε) πρέπει άνθρωποι της τέχνης που έχουν ένα εσωτερικό πάθος να υπάρξουν, να δράσουν, να δημιουργήσουν. Να κάνουμε λογοτεχνικές βραδιές (με την Κατερίνα Ρουκ, με τους πιο μεγάλους μας ποιητές, με τον Γιάννη τον Κοντό λίγο πριν πεθάνει, καλός φίλος, πολύ μεγάλος Έλληνας ποιητής που τον εκτιμούσα αφάνταστα), να βγάζουμε ένα περιοδικό... Το έχετε δει το περιοδικό μας;

Δυστυχώς όχι

Π.Σ: Τι βλέπετε κυρία μου εκεί που μένετε στη Χαλκίδα; Θα σας τα δώσω εγώ τα τεύχη του.

Το Αίτιον Κίνημα είναι μια προσπάθεια ((γέλιο))

Με τι ψυχολογία να συνεχίσω; Αλλά.. είπα αλήθεια, διάφανη.

Π.Σ: Και το εκτιμώ...

Χρειάζεται η εποχή μας παρεμβάσεις. Ενέσεις. Και αισιοδοξία χρειάζεται η εποχή μας, με ποια έννοια, μπορεί να πεθάνει αν βγει η ελληνική βαριά βιομηχανία για να ανταγωνιστεί την γερμανική, δε θα φτιάξουμε καλύτερα αυτοκίνητα ποτέ, δεδομένο, ποτέ.

Τα πόνυ μπορεί να ήταν καλύτερα αν κυκλοφορούσαν ξανά όπως προβλέπεται...

Π.Σ: Μπορεί, μπορεί. Ήταν. Είχαν ενδιαφέρον. Κάποτε είχα ένα πόνυ. Ένα πόνυ κι ένα ντεσεβό, τα πρώτα μου αυτοκίνητα. Ήταν ροζ βαμμένο και ήταν χαζό.

Και ντεσεβό και ροζ. Τελειότητα... (γέλιο)

Π.Σ: Είναι μια προσπάθεια παρεμβατική με κάθε δράση. Με το να κάνουμε θέατρο, τώρα θ' ανέβουν και θεατρικές διαδικασίες δικές μας, μ' έναν πολυχώρο που φιλοξενεί κάθε βράδυ συγκλονιστικά πράγματα. Συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή της Αθηνas με έναν τρόπο ουσιαστικό, μ' ένα περιοδικό που βγαίνει κάθε τρίμηνο, με ένα ένθετο εκατό σελίδων το οποίο είναι αφιερωμένο κάπου, τα τρία τελευταία τεύχη ήταν ασ πούμε στους νέους ποιητές, μετά κάποιες νέες προτάσεις στο χώρο της αρχιτεκτονικής, μετά ζωγράφους γιατί, όπως σας έλεγα και πριν και διαφωνήσατε, που διαφωνήσατε;

Δεν ξέρω που διαφώνησα. Διαφώνησα;

Π.Σ: Είστε γυναίκα, πνεύμα αντιλογίας, τι να κάνουμε τώρα. Αστειεύομαι...

Δεν μπορούμε να ανταγωνιστούμε αλλά δε θα πεθάνει η Ελλάδα. Έχουμε περάσει κρίσεις με 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες από τη Μικρασία, κυνηγημένους, τραυματισμένους απόλυτα..., εδώ έγινε κατοχή και πέθαιναν παιδάκια στο δρόμο έτσι ((χειρονομία)), περάσαμε εμφυλίους με τη μισή Ελλάδα σε ξερονήσι και την άλλη μισή απέξω, η μισή Ελλάδα να εξορίζει τους άλλους μισούς δικούς της, γιατί πίστευαν το ένα ή το άλλο, δεν έχει σημασία. **Είναι κρίση αυτή, είναι σημαντική, αλλά αν εμείς έχουμε υπάρξει στο χώρο και στο χρόνο έχουμε υπάρξει γιατί έχουμε μια συγκλονιστική γλώσσα, όχι συμβατική.**

Ε, συγνώμη τώρα, ήταν η επόμενη μου ερώτηση...

Π.Σ: Ναι, ταιριάζουμε κυρία μου.

Στον Βιτγκενστάιν αποδίδεται η φράση: «τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου» και ως εκ τούτου η προστασία της γλώσσας είναι όρος εκ των ων ουκ άνευ για τη συνέχεια του πολιτισμού. Τι σημαίνει η ελληνική γλώσσα για σας;

Π.Σ: Οι Εγγλέζοι λένε chair χωρίς λόγο, έτσι είπαν να το πουν. Εμάς οι λέξεις μας σου δίνουν και το νόημα των πραγμάτων. Κι αν κινδυνεύει από κάτι η ελληνική γλώσσα την εποχή της εικόνας, είναι ότι υποχωρεί το νόημα και κερδίζει η εικόνα, υποχωρούν οι νοηματικές γλώσσες και οι μένουν οι συμβατικές. Λέμε μεταξύ μας αυτό θα το λέμε κάπως, χωρίς αυτό να υποκρύπτει κάτι. Ο κίνδυνος της ελληνικής γλώσσας έχει να κάνει με την επίθεση της εικόνας, με τη δικτατορία της εικόνας. Η εικόνα αφαιρεί νόημα.

Αυτό κάνει το Αίτιον, βγαίνει για να πει κάποια πράγματα με ταπεινότητα και παρρησία. Σε αυτούς τους δυσκολούς καιρούς εμείς επιμένουμε με τέχνη όχι φτωχομπινεδιάρικη, υπερλουξ γιατί έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται η τέχνη, μ' έναν χώρο εξαιρετικό.

Είναι και ένδειξη σεβασμού αυτό;

Π.Σ: Ναι, ναι... και σεβασμός. Αν και το σέβομαι είναι από το σοβώ που θα πει σκιάζω. Όχι, εμείς είμαστε πιο φωτεινοί άνθρωποι, εγώ προσωπικά είμαι πιο φωτεινός. Τρόπος του λέγειν... βλέπετε και τα γραφτά μου... λάμπουν ((γέλιο)).

Σημασία έχει η πρόθεση είπαμε

Π.Σ: Ναι. Γιατί και τα μαύρα διαμάντια λάμπουν. Η πρόθεση είναι. Όλα τ' άλλα είναι διεκδίκηση, διεκδίκηση χρόνου και τόπου.

Αυτά για το Αίτιον, περιοδικό, θέατρο, λογοτεχνικές βραδιές, μουσικές βραδιές, δυνατότητα να προσφέρουμε έναν χώρο σε ανθρώπους που έχουν να πουν κάτι σε οποιονδήποτε τομέα της τέχνης. Είναι φιλοξενούμενοι μας. Ευτυχώς βρέθηκε η Τούλα η Μπαρνασά που το χρηματοδοτεί...

Ζούμε σε εποχή παράξενη, χαώδη, ανεξήγητη μερικές φορές. Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο ρόλος της ποίησης σ' αυτή την εποχή; Και σε κάθε εποχή;

Π.Σ: Έχουμε μια ακραία φάση του καπιταλισμού. Πιθανότατα ο ρόλος της ποίησης είναι να κρατήσει ένα κεράκι αναμμένο και να το μεταφέρει. Πως το Πάσχα ανάβουμε το κερί ο ένας από τον άλλο; Παραδίδουμε μια φλόγα πνεύματος και στην άλλη εποχή. Η εποχή μας επειδή ανασυνθέτει και ανασυντάσσει τα πράγματα και όλη αυτή τη διαδικασία την κάνει ίσως με όρους απάνθρωπους, εδώ έξω πριν από λίγο περπατώντας είδαμε άστεγους, ανθρώπους σαν κι εμάς, που θέλουν να φάνε, να κοιμηθούν, να πάνε σινεμά, να πουν ένα τσίπουρο, να, να, να. **Σ' αυτή την εποχή ίσως η τέχνη να πρέπει να κρατήσει αναμμένο το κεράκι της ανθρωπιάς ώστε να έχει να παραδοθεί κάτι σε μια επόμενη γενιά που πιθανότατα θα το κάνει πυρκαγιά. Εμείς αποτύχαμε.**

Όσον αφορά την ποίηση, παίζει ρόλο και το ότι η αλήθεια ή οι αλήθειες που τόσο ψάχνουμε είναι μάλλον άρρητες; Μήπως μόνο μέσα από συμβολισμούς και μεταφορές μπορούμε, αν τελικά υπάρχει, να την προσεγγίσουμε;

Π.Σ: Πιθανότατα η λογοτεχνία να μην είναι τίποτ' άλλο παρά η ιστορία των δυνατοτήτων της μεταφοράς, της μεταγραφής. Από το απλούστερο «τα μάτια σου λάμπουν σαν αστέρια». Σημαίνει ότι ο άνθρωπος ανέκαθεν είχε ανάγκη να ερμηνεύσει τον κόσμο και με όρους αισθητικούς, να καταφύγει στη μεταφορά, σ' αυτό που μας δημιουργεί μια (θα χρησιμοποιήσω ένα μεταμοντέρνο όρο) ολιστική στάση απέναντι στα πράγματα. Λέγεται ότι η ηθική του μέλλοντος θα είναι η αισθητική. Για σκεφτείτε το. Ηθικό να είναι μόνο το αισθητικό. **Δεν ξέρω που στοχεύει η τέχνη, εγώ ξέρω ότι η τέχνη είναι αυτή που συντηρεί το ανυπότακτο της ύπαρξης μας.**

Απ' την άλλη όμως, κάθε φορά που προσπαθούμε να το πλησιάσουμε όλο αυτό και μέσω της τέχνης δεν το παραλλάσουμε, δεν το μεταγράφουμε και...

Π.Σ: Ναι, γι' αυτό και δεν τελειώνει. Είναι όπως τα μαθηματικά η τέχνη, όπως η φυσική, όπως η επιστήμη, μια γνωστική διαδικασία. Αναπτύσσεται και δε θα τελειώσει ποτέ. Η τέχνη είναι μια προσπάθεια αντίληψης του κόσμου που διευρύνεται διαρκώς με όρους ηθικούς και αισθητικούς. Όταν λέω ηθικούς με την έννοια του βαθύτερου είναι μας, της τάσης μας προς αγιότητα. Αγιότητα δεν είναι νηστεύω την Τετάρτη και δεν πηδάω, εννοώ τη θέωση μας εν τέλει. Για να 'ρθω στη θρησκεία, χωρίς να είμαι θρησκευόμενος, είναι το πώς από εικόνα μπορούμε να γίνουμε και ομοίωση του Θεού.

Κι αν είχατε την δυνατότητα να απευθύνετε μια ερώτηση στο Θεό, όπως εσείς τον ορίζετε, τι θα τον ρωτούσατε;

Π.Σ: Δε θα του έκανα ερώτηση. Θα του έλεγα, επειδή χρειαζόμαστε ελπίδα και επειδή η ελπίδα είναι συνυφασμένη με την έννοια της αγάπης και ο Θεός είναι αγάπη... θα του 'λεγα «αγάπα με», μ' όλα τα λάθη που 'χω κάνει ((γελιο)).

Είν' η καρδιά εικόνα που δακρύζει και κάνει θαύματα;

Π.Σ: Δεν είναι;

Κάποιος έγραψε ΚΑΙ αυτόν τον στίχο...

Π.Σ: Δεν είναι; Είναι. Μερικές φορές κάνει θαύματα. Εδώ κάνουν μερικά ξύλα, εικόνες δεν θα κάνει η καρδιά; Βέβαια κάνει θαυματα.

Ελπίδα, αγάπη, θαύματα... Άρα συνηθίζετε να βλέπετε το ποτήρι μισογεμάτο;

Π.Σ: Η ελπίδα βγήκε από το κουτί της Πανδώρας ως τελευταίο κακό. Ήταν το κουτί με τα κακά. Βγήκε ως τελευταία μας αδυναμία να αποδεχτούμε μια πραγματικότητα. Πάρε

κι άλλο, είσαι εδώ, έχεις εξευτελιστεί από παντού αλλά έλπιζε ότι κάτι θα γίνει. **Δεν πιστεύω με τους όρους τους δεδομένους της ελπίδας. Πιστεύω περισσότερο στη δράση.**

Πλησιάζοντας στο τέλος, σιγά σιγά, αν σύμφωνα με τον Τζον Λοκ, το απόλυτο φυσικό δικαίωμα του ανθρώπου, το οποίο απώλεσε όταν εισήλθε στην πολιτική κοινωνία, είναι η επιδίωξη της ευτυχίας, για σας ποιο είναι το απόλυτο φυσικό δικαίωμα;

Π.Σ: Άρα η γάτα είναι ευτυχισμένη;

Δε γνωρίζω.

Π.Σ: Δεν παίζουν γι' αυτήν αυτοί οι όροι. Είναι ζήτημα συνείδησης.

Εμείς έχουμε;

Π.Σ: Είμαστε ανώτερα όντα σε σχέση με τη μολόχα και την αμοιβάδα. Το αντιλαμβανόμαστε. Δεν αντιλαμβανόμαστε την ευθύνη, αυτό είναι το κακό. Κοίταξε το πρόβλημα της οικολογίας. Είναι απουσία ευθύνης. Έχουμε τη δυνατότητα να κάνουμε ότι θέλουμε με τη γη και την ξεφτιλίζουμε.

Ποιο είναι για σας το απόλυτο φυσικό δικαίωμα του ανθρώπου;

Π.Σ: Να γίνει Θεός. Να πάψει να είναι έρμαιο της μοίρας του και να γίνει δημιουργός της. Δεν τα καταφέρνει. Οι δε άνθρωποι της τέχνης; Το κάνουν και το παρακάνουν ματαιοπονώντας... Φτιάχνουν κι άλλους κόσμους. Λες και δεν τους φτάνει αυτός.

Αρκεί αυτός ο κόσμος;

Π.Σ: **Αν κάτι ξέρω με βεβαιότητα είναι ότι οι άνθρωποι της τέχνης σ' αυτούς τους κόσμους που φτιάχνουν περνούν καλά.** Ναρκομανείς είμαστε, δεν το έχετε καταλάβει;! ((γέλιο))

“Εκλεψα” ότι υπάρχει στα σκαριά ένα μυθιστόρημα...

Π.Σ: Ναι, ένα μυθιστόρημα που πιστεύω να έχω ολοκληρώσει μέχρι το Φλεβάρη.

Προ Συμποσίου Συγγραφέων της Αργολίδας;

Π.Σ: Τότε θα το δώσω ((γέλιο)). Θα βγει καλοκαίρι. Ένα μυθιστόρημα για την εποχή μας την τωρινή. Ένα μαύρο βιβλίο... (κλείνουμε για να συνεχίσω;)

Φυσικά. Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω και να ζητήσω ένα τελευταίο αποτύπωμα.

Βεβαίως, ό,τι θες.

Αποτύπωμα...

Ελευθερία για μένα είναι Αυτό πὸ σὴν κἀτάλασται τὴ ζωὴ καὶ

Με φοβίζει Ὁ πόνος

Μιώθω να «κουμπώνω» Ἐστὸ ρίσκο

Δε συγχωρῶ Ἐυχαρῶ τὰ πάντα. Γίνασθε πλάσματα
καὶ τὰ πάντα καὶ συγχωροῦνται

Τελευταία φορά ἔνωσα
πατέρα Ἐἰ ἐνὼ ἔριπτα

Αγαπημένος προορισμός Νεστίλιο, Λέρικ, Αγία Πετρούκη

Με καθόρισε Ὁ Γιάννης Ρίτσος

Αγαπημένη ασκορία (εκτός
ἐπὶ θρασύς) Ἡ γοιστική

Ἡ αἰσθησιὴ που μου ἔμεινε ἀπὸ
ἐπὶ σημερινή επικαιριότητα

Μια ἀδιέρωση για το τέλος Ἐστὸ Βιβλίδιό σου

Στον απόηχο της συνέντευξης...

Δε θα δείξω την αφιέρωση στο βιβλίο ως κάτι προσωπικό και από σεβασμό σε όσα διημείφθησαν στην πρώτη μου συνέντευξη με τον συγγραφέα Πάνο Σταθόγιαννη. Δε θα χαρακτηρίσω τη συνέντευξη αποκαλυπτική γιατί δεν ήταν αυτή η πρόθεση. Επίσης δε θα κάνω αποτίμηση με συνηθισμένους όρους γιατί δεν ήταν μια μάλλον συνηθισμένη συνέντευξη και επομένως θα την αδικήσω αν την βάλω σε καλούπι. Το μόνο που θα κάνω είναι ένα flashback. Άλλωστε και ο ίδιος ο συγγραφέας επέμεινε όχι στην πιστή απόδοση αλλά στην αίσθηση που πρέπει να κρατάμε από το καθετί.

28.12.2015, ώρα 17:01

Συνάντηση Μοναστηράκι, έξω από τις εκδόσεις Γαβριηλίδη. Μέσα πανικός. Μπήκαμε ξέροντας ότι δεν είναι ο κατάλληλος χώρος και βγήκαμε 45'' μετά για να περπατήσουμε προς αναζήτηση εναλλακτικού χώρου για τη συνέντευξη.

28.12.2015, ώρα 17:10

Τρία λεπτά περπάτημα και δεξιά μας μια στοά απ' όπου έρχονταν ρετρό μουσικές μιας άλλης εποχής. Δισκάδικο παλιάς κοπής, χωρίς φτιασίδα με βινύλια ξεθωριασμένα. Στη βιτρίνα ένα άλμπουμ δίνει αφορμή για μοίρασμα. Andreas Vollenweider με την ηλεκτρακουστική του άρπα, αγαπημένος του συγγραφέα. (Γράφω ακούγοντας...). Απέναντι ένα μικρό καφέ. Μπαίνοντας η μουσική ακουγόταν τόσο όσο χρειαζόταν για να ντύνει τις σιωπές αλλά να μην καλύπτει τις φωνές.

28.12.2015, ώρα 18:45

Διακοπή συζήτησης και έναρξη συνέντευξης και διαδικασίας μαγνητοφώνησης.

28.12.2015, ώρα 20:35

Τέλος συνέντευξης και συνέχεια συζήτησης.

28.12.2015, ώρα 21:05

Περπατήσαμε ως τον ηλεκτρικό και μπήκαμε στο τρένο. Στο μυαλό μου ο Σκαρίμπας, ο Καρούζος, ο Ελύτης, ο Ρίτσος, ο Σεφέρης, ο Καβάφης, ο τρόπος ζωής στη Μογγολία, ταξίδι με οτοστόπ Βαρκελώνη στα 16, καθηγητές πανεπιστημίων, βραβεία ποίησης, η Ακρόπολη, οι Σλάβοι συγγραφείς, ο πολυχώρος Αίτιον, ινδικά εστιατόρια, οι άστεγοι του κέντρου, μουσικές, σενάρια, βιβλία, όλα όσα ειπώθηκαν, είτε καταγράφηκαν, είτε όχι. Η εργασία μου για το σπίτι... Στο μυαλό του συνεντευξιαζόμενου δε γνωρίζω.

28.12.2015, ώρα 21:35

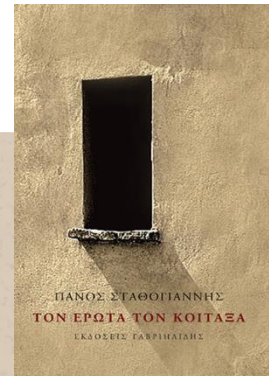
Μήνυμα στο κινητό μου από τον συγγραφέα: «Ευχαριστώ για την όμορφη παρέα». Έφυγα με μια πολύ όμορφη πρώτη εμπειρία συνέντευξης- συζήτησης στις αποσκευές μου. Για το τέλος ένας στίχος του Πάνου Σταθόγιαννη από τον τελευταίο δίσκο του Τάσου Ιωαννίδη με τίτλο «Φυλάξου τώρα», «Είναι βιβλίο η ζωή κι εμείς άνω τελεία». Κι αν πρέπει να κρατήσω αίσθηση, όπως ήταν η προτροπή του συγγραφέα, κρατάω την αίσθηση μιας ζεστής, ανθρώπινης επικοινωνίας με ταξιδιάρικο χρώμα και άρωμα.

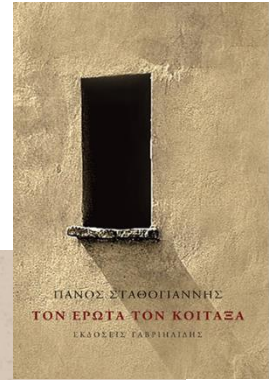
ΣΕ ΜΙΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

ΓΥΝΑΙΚΑ: Καλωσήρθες. Αυτή η δροσιά στους βοστρύχους σου φανερώνει πως επισκέφτηκες ωραία λιμάνια. Πέρασε μέσα. Ένα ρόδο σε περιμένει στο τραπέζι. Καλωσήρθες. Έχουμε σφάξει αρνιά κι ερίφια να γιορτάσουμε την επιστροφή σου. Γύφτοι καλοί θα παίξουν όργανα τρεις μέρες και τρεις νύχτες. Να με χορέψεις.

ΑΝΤΡΑΣ: Δεν ήρθα. Ποτέ δεν πάτησε εδώ το άλογό μου. Τόσων καιρό, έοβηνα αστέρια από τον ουρανό, τα έξυνα με το νύχι. Μάταια – σε λίγο εμφανίζονταν καινούργια. Δεν ήρθα. Τις πέτρες κοίταξα και πέτρωσα. Άλλα πρόσωπα καθρέφτιζαν, όχι το δικό μου. Τις πέτρες κοίταξα. Μην μου ανοίγεις.

ΧΟΡΟΣ: Πουθενά, παιδιά μου, πουθενά. Ούτε το ρόδο ούτε το νύχι. Πουθενά, παιδιά μου, πουθενά.

20 20 20

Γι' αυτό λοιπόν, παρακαλώ σας, ρωτήστε πρώτα τους ανθρώπους για μας.

Αφήστε για μετά τις πόλεις, τα τρένα, τα νησιά, τα μεγάλα βιβλία.

Τους ανθρώπους, μα όχι αυτούς που μας γνωρίζουνε καλά. Αυτοί θα σας πουν τα χειρότερα.

ΜΟΝΟ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗ ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ

Κοιτάς τη λαίμαργη πραγματικότητα να τεμαχίζει την αλήθεια. Να την καταβροχθίζει. Να μην χορταίνει.

Η τύψη, ξέρεις, είναι η πιο εύκολη διέξοδος. Παίρνει τις παρακαμπητήριους της ζωής, στέκεται στη γωνιά και ζητιανεύει.

Ζήτα, επιτέλους, μια απελπισία αυθεντική. Να μπαίνει στην ψυχή όπως η σύριγγα. Να σε σπιάει στο γόνατο σαν το ξερό καλάμι.

Με τον αγκώνα στο περβάζι, βλέπω να έρχονται πουλιά, βλέπω να φεύγουν. Κι ακούω το κλάμα σου. Ακούω το κλάμα σου. Ακούω ύστερα το γέλιο που το σφραγίζει.

ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

*Κείμενο σε λουλακί επιδαύριο.
Ο Γραφιάς καλεί τη γυναίκα
να κατεβεί από τον λόφο
και να έρθει στον κάμπο, κοντά του.*

ΠΑΝΟΣ ΣΤΑΘΟΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΓΡΑΦΙΑΣ
(HOMO SCRIPTOR)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Στην Επίδαυρο ασφαλώς, που ξέρει από παλιά να με εγκιβωτίζει. Κάποτε αγάπησα εκεί, κάποτε έπεσα, έσπασα πόδι.

Άγρια χαράματα να 'ρθεις. Το φως να υπονοείται στα ρουθούνια, μονάχα με την όσφρηση να συλλαμβάνεται. Για να την νιώθεις την ψυχρούλα, να ανατριχιάζεις σύγκορμη, να θέλεις αγκαλιτσες. Διότι εμείς εδώ τις παραστάσεις μας τις ανεβάζουμε χαράματα. Ο Αισχύλος, επί παραδείγματι, αν τον προλάβει ο ήλιος, γίνεται απρέπεια.

Ξέρω, θα αποζητάει την εγγύτητά μου η σάρκα σου, αλλά μην κάτσεις δίπλα μου. Κάθε που θα υψώνει το μαχαίρι η άνασσα, εγώ θα δονούμαι. Γι' αυτό δεν έχω βγει ακόμα στο βουνό με τους αντάρτες. Θα μ' έπιαναν τα σόναρ τους αμέσως, προτού προλάβω καν μια αδυναμία μου να καταγράψω. Όμως, εσύ μη σκιάζεσαι. Θα στρέφω κάθε τόσο το κεφάλι να σε βλέπω. Μα, αν δεις πως παρασεκλετιζέσαι, πάτα την κόρνα.

Πρώτα θα τυναχτεί ένα πουλί στον ουρανό να κελαηδήσει κι ευθύς οι θεατές θα ενθυλακωθούν στα δρώμενα. Θα βγει μπροστά μπροστά ένα κορμί χαμένο και θα πει πως η αγάπη είναι κρόταλο. Μην τον

ΕΓΩ Ο ΠΑΝΟΣ ή ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΠΡΩΙΜΗΣ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

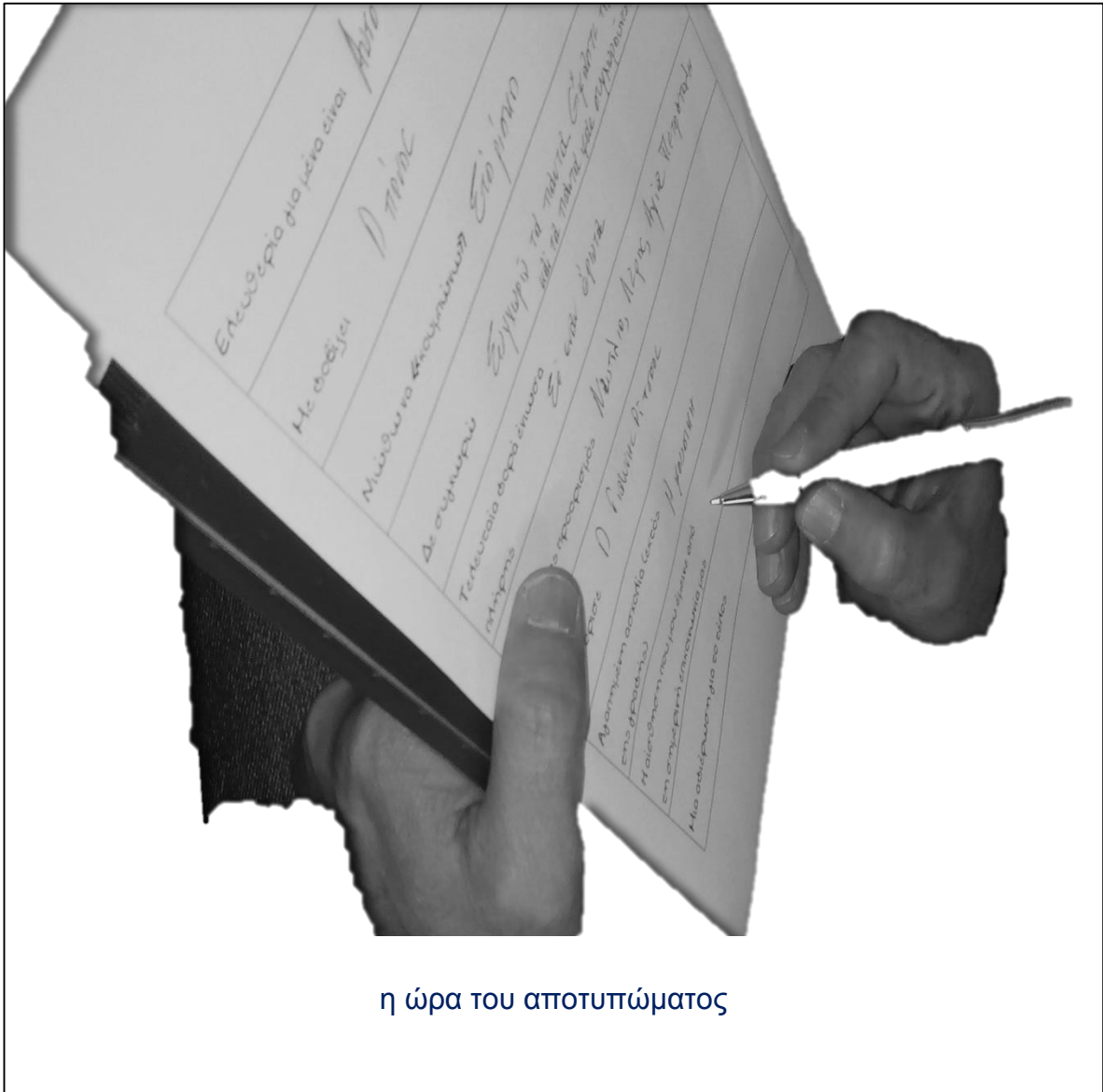
Εγώ ο Πάνος που με 'διώξαν απ' τη Μάνη,

πάνω σε πόρτα μ' έφεραν στον κάμφο τον Αργολικό
κάτι παππούδες με κουδούνια και βελάσματα, κάπες
βαριές και μαύρη όψη. Τις νύχτες πεταγόμενα, έτσι
που σκούζαν άγρια και ρίχνανε με τα τουφέκια τους να
φύγουνε οι λύκοι. Όμως εγώ τους έβλεπα – έφευγαν
σέρνοντας αρνιά, κοίταζαν πίσω τους και μ' έβλεπαν κι
εκείνοι, άναβαν σπίθες πράσινες στα σκοτεινά του
ύπνου μου ρουμάνια. Ήμουν παιδάκι άρρωστο πολύ.
Χρειάστηκαν διακόσια χρόνια ακόμα οι παππούδες
μου μέχρι ν' αποφασίσουν να με φέρουνε στον κόσμο.

Ο κλήρος έπεσε σ' αυτόν που από το σόι μας σταυ-
ρώθηκε, κι ύστερα σταύρωσε κι αυτός όσους μπορού-
σε. Τέλη Νοέμβρη θα 'τανε, ίσως αρχές Δεκέμβρη, τό-
τε που μ' άδειασε σε μήτρα ο κατάδικος, να με ζυμώ-
σει. Κρύο πολύ, υγρά τα χόρτα και οι πέτρες αιχμηρές,
κοίταζε ανάσκελα η μάνα μου το μέταλλο του φεγγα-
ριού, έξω απ' του Αϊ-Γιαννιού το εκκλησάκι. Τη νύχτα
εκείνη ο πάγος έκαψε και τα παλούκια ακόμα. Όμως
αυτοί εκεί. Στον λόφο με τα πεύκα, και κάτω ο κάμπος
της Λοίνης. Κι άντε με λίγο Λαμαρτίνο, άντε μετά –
«κρύα τα χέρια σου, να σ' τα ζεστάνω;», με πήρε μέσα
της η μάνα μου, μ' έπλασε πλάσμα.

Ο συγγραφέας Πάνος Σταθόγιαννης

η ώρα του αποτυπώματος